

Θαῦμα ιδέσθαι: μαγεία, μεταμορφώσεις, παράδοξα

στην ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα

Το θαύμα στο Αρχαίο Ελληνικό και Λατινικό Μυθιστόρημα (επιλογές)

I. Λόγγος, Τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην

Φυλάττει τὰς διαδρομὰς ὁ Λάμων οἰκτεῖρας ἀμελούμενον τὸν ἔριφον, καὶ μεσημβρίας ἀκμαζούσης κατ' ἴχνος ἐλθὼν ὄρᾳ τὴν μὲν αἶγα πεφυλαγμένως περιβεβηκυῖαν, μὴ ταῖς χηλαῖς βλάπτοι πατοῦσα, τὸ δὲ ὡσπερ ἐκ μητρώας θηλῆς τὴν ἐπιρροὴν ἔλκον τοῦ γάλακτος. **Θαυμάσας, ὡσπερ εἰκὸς ἦν**, πρόσσεισιν ἐγγὺς καὶ εὐρίσκει παιδίον ἄρρεν, μέγα καὶ καλὸν καὶ τῆς κατὰ τὴν ἔκθεσιν τύχης ἐν σπαργάνοις κρείττοσι· χλανιδίον τε γὰρ ἦν ἀλουργές καὶ πόρπη χρυσῆ καὶ ξιφίδιον ἐλεφαντόκωπον. Τὸ μὲν οὖν πρῶτον ἐβουλεύσατο μόνον τὰ γνωρίσματα βαστάσας ἀμελῆσαι τοῦ βρέφους· ἔπειτα αἰδεσθεὶς εἰ μὴδὲ αἰγὸς φιλανθρωπίαν μιμήσεται, νύκτα φυλάξας κομίζει πάντα πρὸς τὴν γυναῖκα Μυρτάλην, καὶ τὰ γνωρίσματα καὶ τὸ παιδίον καὶ τὴν αἶγα αὐτήν. **Τῆς δὲ ἐκπλαγείσης εἰ παιδία τίκτουσιν αἶγες**, πάντα αὐτῇ διηγεῖται, πῶς εὗρεν ἐκκείμενον, πῶς εἶδε τρεφόμενον, πῶς ἠδέσθη καταλιπεῖν ἀποθανούμενον (1.2.2 – 1.3.2) (...) Χλόην <ἐγὼ> ταύτην οὔτε ἐγέννησα οὔτε ἀνέθρεψα, ἀλλὰ ἐγέννησαν μὲν ἄλλοι, κειμένην δὲ ἐν ἄντρῳ Νυμφῶν ἀνέθρεψεν οἷς. Εἶδον τοῦτο αὐτὸς καὶ **ιδὼν ἐθαύμασα καὶ θαυμάσας** ἔθρεψα (4.30. 3 – 4).

Ο Λάμων, που λυπόταν το ἔρημο το γίδι, ἀρχισε νὰ τὴν παραφυλάει νὰ δει πού πηγαίνει καὶ μια φορὰ, καταμεσήμερα, ἀκολουθαίει τ' ἀχνάρια τῆς καὶ τὴ βρίσκει νὰ στέκεται πάνω ἀπ' το μωρό, με τὰ σκέλια προσεκτικὰ ἀνοιγμένα μὴν το πατήσει καὶ το πληγώσει με τὰ νύχια τῆς, ἐνῶ ἐκεῖνο ρούφαγε το γάλα τῆς λες καὶ βύζαινε τὴ μάννα του. Κατάπληκτος, ὅπως ἦταν φυσικὸ, σιμῶνει καὶ βρίσκει ἓνα ὄμορφο, μεγαλοκαμωμένο ἀγοράκι με φασκιά που 'δειχναν μεγαλύτερη γενιά ἀπ' ὅ,τι θὰ περίμενε κανένας σ' ἐκθετο: πορφυρὸ πανωφοράκι, χρυσὴ καρφίτσα καὶ σπαθάκι με φιλντισένια λαβή. Ἡ πρώτη σκέψη τοῦ Λάμωνος ἦταν νὰ σηκώσει μονάχα τὰ φασκιά καὶ ν' ἀφήσει το μωρό· κατόπι ὠστόσο ντράπηκε νὰ δειχτεῖ λιγότερο σπλαχνικὸς κι ἀπὸ μια γίδα. Περίμενε λοιπὸν νὰ νυχτώσει καὶ τὰ κουβάλησε ὅλα στη γυναῖκα τοῦ Μυρτάλη — καὶ τὰ φασκιά, καὶ το παιδάκι, καὶ τὴν ἴδια τὴ γίδα. Καὶ καθὼς ἐκεῖνη σάστισε, πῶς γίνεται γίδες νὰ γεννᾶνε παιδία, τῆς τὰ διηγήθηκε ὅλα: πῶς το βρήκε παραριγμένο, πῶς το εἶδε νὰ βυζαίνει, πῶς ντράπηκε νὰ τ' ἀφήσει νὰ πεθάνει. (...) Τούτῃ τῇ Χλόη μῆτε τὴν γέννησα μῆτε τὴν ἐθρεψα. Ἄλλοι τὴν γέννησαν, κι ὅταν βρισκόταν παραριγμένη στη σπηλιά των Νυμφῶν τὴ βύζαινε μια προβατίνα. Το εἶδα τοῦτο με τὰ μάτια μου, το θαύμασα καὶ τὴν πήρα νὰ τὴ μεγαλώσω. (μτφρ. Ρ. Ρούφου).

- Θαυμαστὴ συμπεριφορὰ ζώου ἀπέναντι στο ἐκθετο βρέφος

Κλαύδιος Αἰλιανός, Ποικίλη Ἱστορία 12. 42

Κῦρον τὸν Μανδάνης ἔθρεψε, φασί, κύων, Τήλεφον δὲ τὸν Αὔγησ καὶ Ἡρακλέους ἔλαφος, Πελίαν δὲ τὸν

Ὁ Κύρος (λένε) θηλάστηκε ἀπὸ τὸν σκύλο τῆς Μανδάνης, ὁ Τήλεφος, γιος τῆς Αὐγῆσ καὶ τοῦ Ἡρακλή,

Ποσειδῶνος καὶ Τυροῦς ἵππος· ἀλλὰ καὶ τὸν Ἀλόπης,
Ἀλέξανδρον τὸν Πριάμου ὑπὸ ἄρκτου φασὶ τραφῆναι,
Αἴγισθον δὲ τὸν Θυέστου καὶ Πελοπίας ὑπὸ αἰγός.

ἀπὸ ελάφι, ὁ Πελίας, γίος τοῦ Ποσειδῶνα καὶ τῆς
Τυρούς, ἀπὸ ἄλογο, ὅπως καὶ ὁ γίος τῆς Αλόπης. Ὁ
Αλέξανδρος, γίος τοῦ Πριάμου, λέγεται ὅτι θηλάστηκε
ἀπὸ ἀρκούδα, ἐνῶ ὁ Αἴγισθος, γίος τοῦ Θυέστη καὶ τῆς
Πελοπίας ἀπὸ κατσίκα.¹

Κλαύδιος Αἰλιανός, *Περὶ ζώων ἰδιότητος* 11.14

ὅτε γοῦν Ἀντίγονος ἐπολιόρκει Μεγαρέας, ἐνὶ τῶν
ἐλεφάντων τῶν πολεμικῶν συνετρέφετο καὶ θῆλυς,
ὄνομα Νίκαια. ταύτη τοίνυν ἢ τοῦ τρέφοντος αὐτὸν
γυνὴ παιδίον, <δ> ἔτυχε τεκοῦσα πρὸ ἡμερῶν
τριάκοντα, παρακατέθετο φωνῇ τῇ Ἰνδῶν, ἧς
ἀκούουσιν ἐλέφαντες. δὲ καὶ ἐφίλει τὸ παιδίον καὶ
ἐφύλαττε, καὶ κειμένου πλησίον ἦδετο, καὶ
κνυζωμένου παρέβλεπε, καὶ καθεύδοντας τῇ
προβοσκίδι τὰς μυίας ἀπεσόβει καλάμου κλαδὶ τοῦ
παραβαλλομένου ἐς τροφήν· εἰ δὲ μὴ παρῆν τὸ
βρέφος, τότε καὶ τροφήν ἀνεστέλλετο (...) πολλάκις
δὲ καὶ ἀνακλαύσαντος αὐτοῦ εἶτα τὴν σκάφην ἧ
ἐνέκειτο διέσεισε, παραμυθούμενος τῷ σεισμῷ τὸ
βρέφος, οἷα δήπου φιλοῦσι καὶ αἱ τροφοὶ καὶ αἱ τίτθαι
δρᾶν ποιῶν, ὧ ἄνθρωποι, ὁ ἐλέφας.

Ὅταν ὁ Αντίγονος πολιορκούσε τὰ Μέγαρα (ca 270
π.Χ.), μαζί με ἓναν ἀπὸ τοὺς πολεμικοὺς ἐλέφαντες
κρατούσαν ἓναν θηλυκὸ ἐλέφαντα με τὸ ὄνομα
Νίκαια. Τώρα στο ζῶο αὐτὸ ἡ γυναίκα τοῦ φύλακα
ἐμπιστεύτηκε ἓνα μωρὸ που ἔτυχε νὰ ἔχει γεννήσει
ἓνα μῆνα πρὶν, μιλώντας τὴν ἰνδική γλῶσσα, τὴν
οποία καταλαβαίνουν οἱ ἐλέφαντες. Καὶ ὁ Ελέφαντας
ἀγάπησε τὸ παιδί καὶ συνηθίζε νὰ το φροντίζει, καὶ τοῦ
ἄρεσε νὰ το ἔχει ξαπλωμένο κοντὰ του, καὶ το κοίταζε
ὅταν κλαψούριζε· καὶ ὅταν αὐτὸ κοιμόταν, ὁ
ἐλέφαντας ἐδίωχνε τὶς μύγες, κρατώντας με τὴ
προβοσκίδα τοῦ ἓνα κλαδὶ ἀπὸ τὰ καλάμια ποὺ
ἐρίχναν δίπλα του γιὰ τροφή. Καὶ ἀν τὸ παιδί δὲν ἦταν
ἐκεῖ, ἐβάζε στὴν ἄκρη τῆ δικῆ τῆς τροφῆ. Καὶ συχνά,
ἀν τὸ μωρὸ ἀρχίζε νὰ κλαίει, κούναγε τὴν κούνια στὴν
οποία βρισκόταν, παρηγορώντας το, ὅπως συνηθίζουν
νὰ κάνουν οἱ τροφοὶ με τὸ κούνημα - κι αὐτὸ, φίλοι
μου, ἦταν ἓνας ἐλέφαντας.

- Γεννούν οἱ κατσίκες παιδιά; → ἀπορία ἐνδεικτικὴ χωριάτικης ἀφέλειας ὑπὸ
τῆ σκοπιᾶ τοῦ ἀστοῦ ἀφηγητῆ ἢ βαθύτερη σύνδεση τοῦ κειμένου τοῦ Λόγγου
με παραδοξογραφικὲς πηγές στὶς οποίες συμβαίνει τὸ ἀντίστροφο;

Φλέγων Τραλλιανός, *Περὶ θαυμασίων* 22 – 24

Ἐγένετο σημεῖον παράδοξον ἐπὶ Ῥώμης, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Δεινόφιλου, ὑπατευόντων
ἐν Ῥώμῃ Κοῖντου Οὐηρανίου καὶ Γαίου Πομπηίου Γάλλου· Ῥαικίου γὰρ Ταύρου, ἀνδρὸς
στρατηγικοῦ, τῆς γυναικὸς θεράπεινα τῶν
τετιμημένων ἀπεκύησε πίθηκον.

Ἐνας παράδοξο γεγονός συνέβη στὴ Ῥώμη, ὅταν ὁ ἀρχοντας
στὴν Αθήνα ἦταν ὁ Δεινόφιλος καὶ οἱ ὑπάτοι στὴ Ῥώμη ἦταν
ὁ Κοῖντος Βεράνιος καὶ ὁ Γάιος Πομπήιος Γάλλος (ca 49 μ.Χ.).
Μια πολὺ σεβαστὴ υπηρέτρια ποὺ ἀνήκε στὴ σύζυγο τοῦ
Ῥαικίου Ταύρου, ἐνὸς ἀνδρα με πραιτοριανὸ ἀξίωμα, γέννησε
μια μαϊμού.

¹Ὅλες οἱ μεταφράσεις τῶν Αρχαιοελληνικῶν καὶ Λατινικῶν ἀποσπασμάτων εἶναι δικές μου
εκτός ὅπου ἀναγράφεται διαφορετικὰ.

Κορνηλίου Γαλλικανού ή γυνή παιδίον ἔτεκεν κεφαλὴν ἔχον Ἀνούβιδος ἐπὶ Ῥώμης, ἄρχοντος Ἀθήνησιν Δημοστράτου, ὑπατεούντων ἐν Ῥώμῃ Αὔλου Λικιννίου Νερούα Σιλιανού καὶ Μάρκου Οὔεστίνου Ἀττικοῦ.

Η σύζυγος του Κορνήλιου Γαλλικανού γέννησε κοντά στη Ῥώμη ένα παιδί που είχε το κεφάλι του Ανούβιδος, όταν ἄρχοντας στην Αθήνα ήταν ο Δημοστράτος και ὑπατοί στη Ῥώμη ήταν ο Αύλος Λικίνιος Νέρβας Σιλιανός και ο Μάρκος Βεστίνος Αττικός (65 μ.Χ.).

Γυνή ἀπὸ πόλεως Τριδέντου τῆς Ἰταλίας ἀπεκύησεν ὄφεις ἐσφαιρωμένους, ὑπατεούντων ἐν Ῥώμῃ Δομετιανού Καίσαρος τὸ ἕνατον καὶ Πετιλίου Ῥούφου τὸ δεύτερον, ἐν Ἀθήναις ἀναρχίας οὔσης.

Μια γυναίκα ἀπὸ τὴν πόλη Τριδέντο τῆς Ἰταλίας γέννησε φίδια που εἶχαν συσπειρωθεῖ σε μια μπάλα, ὅταν ὑπατοί στη Ῥώμη ήταν ο Καίσαρας Δομιτιανός για ἑνάτη φορά και ο Πέτιλιος Ρούφος για δεύτερη φορά και δεν υπήρχε ἄρχοντας στην Αθήνα (83 μ.Χ.).

Πβ. και την ακόλουθη παράξενη ιστορία κήσης στο μυθιστόρημα του Ηλιόδωρου:

Ηλιόδωρος, Αἰθιοπικά (Τὰ περὶ Θεαγένην καὶ Χαρίκλειαν)

ἐπειδὴ δέ σε λευκὴν ἀπέτεκεν, ἀπρόσφυλον Αἰθιοπῶν χροιάν ἀπαυγάζουσας, ἐγὼ μὲν τὴν αἰτίαν ἐγνώριζον ὅτι μοι παρὰ τὴν ὁμιλίαν τὴν πρὸς τὸν ἄνδρα προσβλέψαι τὴν Ἀνδρομέδαν ἢ γραφὴ παρασχοῦσα καὶ πανταχόθεν ἐπιδείξασα γυμνὴν, ἄρτι γὰρ αὐτὴν ἀπὸ τῶν πετρῶν ὁ Περσεὺς κατήγεν, ὁμοιοειδὲς ἐκείνῃ τὸ σπαρὲν οὐκ εὐτυχῶς ἐμόρφωσεν (4.8.5)

Ὡστόσο, ἦρθες στον κόσμο με λευκό δέρμα, ἕνα χρώμα ἀγνωστο στους Αἰθιοπες. Ἦξερα τον λόγο γι' αὐτό, διότι τὴ στιγμή τῆς συνουσίας μου με τον πατέρα σου, τὰ μάτια μου εἶχαν πέσει σε ἕναν πίνακα που ἀπεικόνιζε τὴν Ἀνδρομέδα ἐντελῶς γυμνή- ἦταν ἡ στιγμή που ὁ Περσεὺς τὴν ἀνασύρει ἀπὸ τὰ βράχια- και τὸ παιδί που συνέλαβα ἐγὼ εἶχε δυστυχῶς πλήρη ομοιότητα μαζί τῆς.

Ἡ εἰκόνα του γυναικείου σώματος συνιστᾷ ἕνα πρόσφορο σε ἀφηγήσεις θαύματος. Μπορεῖτε να φανταστεῖτε το γιατί; Δεῖτε και τὰ ἀκόλουθα κείμενα.

Ἀντίγονος ὁ Καρύστιος, Ἱστοριῶν παραδόξων συναγωγὴ 110.2

ἐὰν <ἀλί> δὲ κύουσα δαψιλεστέρω χρήσῃται, οὐκ ἔχοντα ὄνυχας γίνεσθαι τὰ παιδιά.

Ἐὰν μια γυναίκα χρησιμοποιεῖ υπερβολικὴ ποσότητα ἀλατιοῦ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐγκυμοσύνης, τὰ παιδιά γεννιούνται χωρὶς νύχια.

[Ἀριστοτέλης], Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων 174

Ἐν ὄρει δὲ Τμῶλῳ γεννᾶσθαι λίθον παρόμοιον κισσῆρει, ὃς τετράκις τῆς ἡμέρας ἀλλάσσει τὴν χροῖαν· βλέπεσθαι δὲ ὑπὸ παρθένων τῶν μὴ τῷ χρόνῳ φρονήσεως μετεχουσῶν.

Στο ὄρος Τμῶλος λένε ὅτι βγαίνει μια πέτρα παρόμοια με τὸν κισσό, ἡ οποία τέσσερις φορές τὴν ἡμέρα ἀλλάζει τὸ χρώμα τῆς. Και μόνο οἱ παρθένες λένε ὅτι τὴν βλέπουν, ὅσες δηλαδή κοπέλες δεν ἔχουν ἀκόμα ωριμάσει στο μυαλό τους με τὴ πάροδο του χρόνου.

Αρεταίος, *Περὶ αἰτιῶν και σημείων ὀξέων παθῶν* 2.11.1

(...) πάντη ἐστὶ πλανώδης. καὶ εὐώδεσι ὀσμῆσεσι τέρπεται καὶ ἐπ' αὐτὰ ἴεται· ἄχθεται δὲ τοῖσι κακόδομοισι καὶ αὐτὰ φεύγει καὶ τὸ ζύμπαν ἐν τῇ ἀνθρώπῳ ἐστὶ ἢ ὑστέρη, ὀκοῖόν τι ζῶον ἐν ζῳῳ.

Και με μια λέξη (η μήτρα) είναι κάτι που περιπλανιέται. Απολαμβάνει επίσης τις όμορφες μυρωδιές και προς αυτές πηγαίνει· και ενοχλείται από τις άσχημες και τις αποφεύγει. Και συνολικά η μήτρα στον άνθρωπο είναι σαν ένας ζωντανός οργανισμός μέσα σε έναν άλλον ζωντανό οργανισμό.

Εξορκισμός της μήτρας σε φύλλο μολύβδου του 4^{ου} αι. (Tomlin: 1997)

ἡα[t]ῖ[ῖ]ῖ, [t]ῖ[bi]

dico: sedē in

tuo loco VO. .

. .S dedit tibi. ad-

iuo te per Iaw

et per Sabaw et

per Adonai ne

ḍ sede in tuo lo-

co nec nocea[s] 10

Ḍleuomedem

[f]iliam A[. . .]

[. . .]

Μήτρα, σου λέω, μείνε στη θέση σου [...] που σου έχει δώσει. Σας προτρέπω δια του Ιάα (?), του Σάβα (?) και του Αδ?νάη, να μείνεις στη θέση σου και να μην βλάψεις την Κλεομήδη(;), την κόρη του Α[...].'

II. Αντώνιος Διογένης, *Τὰ ὑπὲρ Θούλην ἄπιστα*

1. καὶ οἷας ἐκεῖ τιμῆς ἀπήλαυσαν Δερκυλλίς τε καὶ Κήρυλλος, καὶ ἔτι μᾶλλον Ἀστραῖος τῇ περὶ τοὺς οἰκείους ὀφθαλμοὺς αὐξομειώσει τὰς σεληνιακὰς σημαίνων αὐξομειώσεις (Φώτιος, *Βιβλιοθήκη cod.* 166, 109b26 – 29).

(Διάβασα) και τι είδους τιμές απόλαυσαν η Δερκυλλίς και ο Κήρυλλος, και ακόμα περισσότερο ο Αστραίος, καθώς έδειξε με την αυξομείωση των δικών του ματιών τις αυξομειώσεις της σελήνης.

Βλ. Πλούταρχος, *Περὶ Ἰσίδος καὶ Ὀσίριδος* 376F

αἰ δ' ἐν τοῖς ὄμμασιν αὐτοῦ κόραι πληροῦσθαι μὲν καὶ πλατύνεσθαι δοκοῦσιν ἐν πανσελήνῳ, λεπτόνεσθαι δὲ καὶ μαραυγεῖν ἐν ταῖς μειώσειςι τοῦ ἄστρου.

Αλλά οι κόρες στο μάτι της γάτας φαίνεται να μεγαλώνουν και να στρογγυλεύουν την ώρα της πανσελήνου και να λεπταίνουν και να στενεύουν την ώρα που το ουράνιο αυτό σώμα εξασθενεί.

2. καὶ τὸ κατὰ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ μυθῶδες θέαμα, (...) ὡς περιπέσοι ἀνθρώπων πόλει κατὰ τὴν Ἰβηρίαν, οἱ ἑώρων μὲν ἐν νυκτί, τυφλοὶ δὲ ὑπὸ ἡμέρᾳ ἐκάστη ἐτύγχανον, καὶ ὅσα ἐκεῖ Ἀστραῖος αὐλῶν τοῖς πολεμίοις ἐκείνων εἰργάσατο (...) περὶ τῆς κατὰ τὴν χρόαν τῶν ἵππων ἐναλλαγῆς (...). (Φώτιος, *Βιβλιοθήκη cod.* 166, 109b15 – 21).

(Διάβασα) και το μυθώδες θέαμα με τα μάτια αυτού (...) και ότι συνάντησε πόλη ανθρώπων στην Ιβηρία, οι οποίοι έβλεπαν τη νύχτα, τύχαινε όμως να είναι τυφλοί κάθε μέρα, και όσα εκεί ο Αστραίος παίζοντας αυλό έκανε στους εχθρούς εκείνων (...) και για την εναλλαγή του χρώματος των αλόγων.

Πβ. Λόγγος, Τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην 2.29

Θαύματι δὲ πάντων ἐχομένων καὶ τὸν Πᾶνα εὐφημούντων ὥφθη τούτων ἐν τοῖς στοιχείοις ἀμφοτέροις θαυμασιώτερα. Τῶν μὲν Μηθυμναίων, πρὶν ἀνασπάσαι τὰς ἀγκύρας, ἔπλεον αἱ νῆες καὶ τῆς ναυαρχίδος ἠγεῖτο δελφὶν πηδῶν ἐξ ἄλός· τῶν δὲ αἰγῶν καὶ τῶν προβάτων ἠγεῖτο σύριγγος ἤχος ἡδιστος, καὶ τὸν συρίττοντα ἔβλεπεν οὐδεὶς, ὥστε τὰ ποιμνία καὶ αἱ αἴγες προήεσαν ἅμα καὶ ἐνέμοντο τερπόμεναι τῷ μέλει.

Την ώρα που ὅλοι ζητωκραύγαζαν τον Πάνα, κατάπληκτοι με το θαύμα, εἶδαν τα μάτια τους ἀκόμα πιο ἀπίστευτα πράγματα και στη στεριά και στη θάλασσα: τα πλοία των Μηθυμνιωτῶν να ξεκινάνε πρὶν ἀκόμα σηκωθῶν οι ἀγκυρες, και μπροστὰ στη ναυαρχίδα να προχωράει ἕνα δελφίνι πηδηχτό μέσ' ἀπ' τα κύματα· ταυτόχρονα, μπροστὰ στις γίδες και τα πρόβατα πήγαινε γλυκύτατος σκοπὸς φλογέρας, δίχως κανένας να βλέπει ποιὸς ἔπαιζε – και τα γιδοπρόβατα, χαρούμενα με το τραγοῦδι, περπατούσαν κι ἐβροσκαν συνάμα (μτφρ. Ρ. Ρούφου).

3. (...) Παάπισ διώκων μετ' ἴχνια τοὺς περὶ Δερκυλλίδα (...) τὸ πάθος ἐκεῖνο τέχνη μαγικῆ ἔπέθηκε θνήσκειν μὲν ἡμέρας, ἀναβιώσκειν δὲ νυκτὸς ἐπιγινομένης. Καὶ τὸ πάθος αὐτοῖς ἐνέθηκεν ἐμπτύσας αὐτῶν κατὰ τὸ ἐμφανὲς τοῖν προσώποιν. (Φώτιος, Βιβλιοθήκη cod. 166, 109a142 – b4).

Ο Παάπισ καθὼς ἀναζητοῦσε τα ἴχνη των ἀνθρώπων γύρω ἀπὸ τη Δερκυλλίδα προκάλεσε ἐκεῖνο τὸ πάθημα με μαγικὴ τέχνη, να πεθαίνουν, δηλαδή, την ἡμέρα και να ἐπανέρχονται στη ζωὴ ὅταν ἐρχόταν ἡ νύχτα. Και τὸ πάθημα αὐτὸ τὸ ἔβαλε μέσα τους ἀφοῦ τους ἐφτύσε φανερά στα δύο τους πρόσωπα.

Πβ. Φλέγων Τραλλιανός, Περί Θαυμασιῶν 3.4

Βούπλαγος δὲ τις, τῶν ἀπὸ Συρίας ἱπάρχης, τιμώμενος παρὰ τῷ βασιλεῖ Ἀντίοχῳ, ἔπεσε καὶ αὐτὸς γενναίως ἀγωνισάμενος. ἀναιρουμένων δὲ τῶν Ῥωμαίων πάντα τὰ σκῦλα καὶ μεσούσης τῆς ἡμέρας ἀνέστη ὁ Βούπλαγος ἐκ τῶν νεκρῶν, ἔχων τραύματα δέκα δύο, καὶ παραγενόμενος εἰς τὸ στρατόπεδον αὐτῶν ἀνεῖπε λεπτῇ τῇ φωνῇ τούσδε τοὺς στίχους:

παῦσαι σκυλεύων στρατὸν Ἄϊδος εἰς χθόνα βάντα·
ἤδη γὰρ Κρονίδης νεμεσᾷ Ζεὺς μέρμερα λεύσσων,
μηνίει δὲ φόνῳ στρατιᾶς καὶ σοῖσιν ἐπ' ἔργοις,
καὶ πέμψει φῦλον θρασυκάρδιον εἰς χθόνα τὴν σὴν,
οἷ σ' ἀρχῆς παύσουσιν, ἀμείψῃ δ' οἷά γ' ἔρεξας.

Υπήρχε κάποιος Βούπλαγος, ἕνας διοικητὴς ἱππικῆ ἀπὸ τη Συρία, ὁ ὁποῖος ἔχαιρε μεγάλης ἐκτίμησης ἀπὸ τον βασιλιά Ἀντίοχο και εἶχε πέσει ἀφοῦ εἶχε πολεμήσει γενναία. Το μεσημέρι, ἐνῶ οι Ῥωμαῖοι συγκέντρωναν ὅλα τα ὅπλα του ἐχθροῦ, ὁ Βούπλαγος σηκώθηκε ἀνάμεσα στους νεκροὺς, ἀν και εἶχε δώδεκα πληγές, και πήγε στο ρωμαϊκὸ στρατόπεδο, ὅπου διακήρυξε με λεπτὴ φωνὴ τους παρακάτω στίχους:

«Σταματήστε να λεηλατεῖτε ἕναν στρατὸ που πήγε στη χώρα του Ἄδη, Γιατί ἤδη ὁ Δίας Κρονίδης εἶναι θυμωμένος βλέποντας τις κακὲς σας πράξεις, θυμωμένος για τη σφαγὴ ἐνὸς στρατοῦ και για τις πράξεις σας, και θα στείλει μια γενναία φυλὴ ἐναντίον της χώρας σας, που θα βάλει τέλος στην κυριαρχία σας, και θα πληρώσετε για ὅ,τι κάνατε».

III. Πετρώνιος, *Satyricon*

Forte dominus Capuam exierat ad scruta [scita] expedienda. Nactus ego occasionem persuadeo hospitem nostrum, ut mecum ad quintum miliarium veniat. Erat autem miles, fortis tanquam Orcus. Apoculamus nos circa gallicinia, luna lucebat tanquam meridie. Venimus inter monumenta: homo meus coepit ad stelas facere, sedeo ego cantabundus et stelas numero. Deinde ut respexi ad comitem, ille exuit se et omnia vestimenta secundum viam posuit. Mihi anima in naso esse, stabam tanquam mortuus. At ille circumminxit vestimenta sua, **et subito lupus factus est**. Nolite me iocari putare; ut mentiar, nullius patrimonium tanti facio. Sed, quod coeperam dicere, postquam lupus factus est, ululare coepit et in silvas fugit. Ego primitus nesciebam ubi essem, deinde accessi, ut vestimenta eius tollerem: illa autem lapidea facta sunt. Qui mori timore nisi ego? Gladium tamen strinxi et in tota via umbras cecidi, donec ad villam amicae meae pervenirem. Larva intravi, paene animam ebullivi, sudor mihi per bifurcum volabat, oculi mortui, vix unquam reffectus sum.

62.- Εύτυχώς, ὁ κύριός μου εἶχε πάει στήν Καπούη, νά πουλήσει μιὰ παρτίδα μπουκαλάκια γι' ἄρωμα. Βρίσκοντας λοιπόν κατάλληλη τήν εὐκαιρία, ἔπεισα ἕναν φιλοξενούμενο τοῦ ἀφέντη μου, νά μέ συνοδέψει ὡς τό πέμπτο ὁδόσημο. Ἦταν ἕνας στρατιωτικός, χεροδύναμος σάν δράκος. Ξεκινήσαμε νύχτα, μόλις εἶχε ἀκουστεῖ τό πρῶτο λάλημα τοῦ πετεινοῦ καί τό φεγγάρι, ὀλόγιομο, φώτιζε σά νά ἔταν μέρα. Περνώντας μέσα ἀπ' τό κοιμητήρι, βλέπω πού λέτε τόν λεγόμενο νά ξεστρατίζει μέσ' ἀπ' τά μνήματα. Ἐγώ ἔκατσα καί μέτραγα τίς ἐπιτύμβιες στήλες. Ψιλοτραγουδοῦσα κιόλας, ὅπου σέ μιὰ στιγμή, γυρίζω καί βλέπω τόν συνοδοιπόρο μου νά γδύνεται καί νά ρίχνει ὄλα του τά ροῦχα στήν ἄκρη τῆς δημοσιᾶς. Πάγωσα ἀπ' τόν τρόπο μου καί ἀπόμεινα ἀσάλευτος, σάν κουφάρι. Τότες ἐκεῖνος, βάλθηκε νά κατουράει ὀλόγυρα στά ροῦχα του καί στή στιγμή μεταμορφώθηκε σέ λύκο. Μή νομίσετε πῶς ἀστειεύομαι, δέ θά ἔλεγα ψέματα, οὔτε γιά ὄλο τό χρυσάφι τοῦ κόσμου. Ὅμως, γιά νά ξανάρθω στήν ἱστορία μου, μόλις μεταμορφώθηκε σέ λύκο, ἐγβαλε ἕνα οὐρλιαχτό καί χάθηκε μέσα στό δάσος. Πού λέτε ἐγώ, τά ἔχα τόσο χαμένα στήν ἀρχή, πού δέν ἤξερα πού βρισκόμουν. Ὑστερα, σηκώθηκα νά πάρω τά ροῦχα του καί τί νομίζετε πῶς εἶδα; Τά ροῦχα του εἶχαν γίνει πέτρες. Καί τώρα ἀκόμα, δέν μπορῶ νά καταλάβω, πῶς δέν πέθανα τότε ἀπ' τόν φό-

βο μου. Ἐκανα κουράγιο ὥστόσο, τράβηξα τό σπαθί μου καί σ' ὄλο τό δρόμο χτύπαγα μέ δαῦτο τούς ἰσχιούς, ὥσπου ἔφτασα τελικά στό ἀγρόκτημα τῆς καλῆς μου. Ὅταν μπῆκα μέσα, ἤμουν ἴδιο πτώμα· παρά λίγο νά τά τίναξα ἐκεῖ γιά καλά· ὁ κρύος ἰδρώτας εἶχε μουσκέψει τ' ἀχαμνά μου, εἶχα χάσει τό φῶς τῶν ματιῶν κι ἔλεγα πῶς δέν πρόκειται νά συνέρθω ποτέ!

Melissa mea mirari coepit, quod tam sero ambularem, et 'Si ante' inquit 'venisses, saltem nobis adiutasses; lupus enim villam intravit et omnia pecora <momordit>, tanquam lanius sanguinem illis misit. Nec tamen derisit, etiam si fugit; servus enim noster lancea collum eius traiecit.' Haec ut audivi, operire oculos amplius non potui, sed luce clara Gai nostri domum fugi tanquam copo compilatus, et postquam veni in illum locum, in quo lapidea vestimenta erant facta, nihil inveni nisi sanguinem. Ut vero domum veni, iacebat miles meus in lecto tanquam bovis, et collum illius medicus curabat. Intellexi illum versipellem esse nec postea cum illo panem gustare potui, non si me occidisses. Viderint alii quid de hoc exopinissent; ego si mentior, genios vestros iratos habeam." **Attonitis admiratione universis** "Salvo" inquit "tuo sermone" Trimalchio "si qua fides est, ut mihi pili inhorruerunt, quia scio Niceronem nihil nugarum narrare: immo certus est et minime linguosus. (62 – 63.1).

Ἡ γλυκιά μου ἡ Μέλισσα ἀπόρησε βλέποντάς με νά ἔχω πάρει τούς δρόμους τέτοια ὥρα: «Ἄν εἶχες ἔρθει νωρίτερα, μοῦ εἶπε θά μπορούσες νά βάλεις καί σύ ἕνα χεράκι, γιατί ἕνας λύκος μπήκε στή μάντρα καί μᾶς κατασπάραξε ὅλα τά ζωντανά μας, λές κι ἦτανε χασάπης. Τό πλήρωσε ὁμως ἀκριβά, παρ' ὄλο πού πρόλαβε καί τό ἔσκασε: ἕνας δοῦλος μας, τόν χτύπησε μέ τήν λόγχη, πού τοῦ τρύπησε τό λαιμό πέρα γιά πέρα». Ὑστερα ἀπ' αὐτό, πού νά κλείσω μάτι. Μόλις ξημέρωσε, βγήκα ἔξω τρέχοντας, σάν χανιτζής πού κυνηγάει τούς κλέφτες. Φτάνοντας ἐκεῖ πού τά ροῦχα γίναν πέτρες, δέ βρήκα τίποτ' ἄλλο ἐκτός ἀπό αἷμα. Ὅμως, ὅταν μπήκα στό σπίτι τοῦ κυρίου μου, εἶδα τόν στρατιωτικό ξαπλωμένον στό κρεβάτι. Οὐρλιαζε ἀπ' τούς πόνους καί ἕνας γιατρός τόν περιποιότανε, ἐπιδένοντας του τόν λαιμό. Κατάλαβα τότε πώς ἦτανε ἕνας λυκάνθρωπος κι ἀπό κεῖ κι ὕστερα, κάλλιο τό ἔχα νά μέ σκοτώσουν, παρά νά κάτσω νά φάω μιᾶ μπουκιά ψωμί μαζί του. Ὁ καθένας σας ἄς σκεφτεῖ ὅ,τι θέλει. Ἐγώ ὡστόσο, ἄν λέω ψέματα, δέχουμαι νά πέσουν ἀπάνω μου ὅλοι οἱ προστάτες Δαίμονές σας καί νά μέ ἀφήσουνε στόν τόπο.»

63.- Ἡ ἔκπληξη μᾶς εἶχε παραλύσει χέρια καί πόδια, ὁ Τριμάλχιος ὁμως, βιάστηκε νά πεῖ:

«Ὁμολογῶ πώς μοῦ ἔχει σηκωθεῖ ἡ τρίχα, γιατί ξέρω πώς ὁ Νικέρως δέ λείπει ποτέ του μποῦρδες. Εἶναι ἄνθρωπος σοβαρός καί δέ λείπει ὑπερβολές. Τώρα, θά σᾶς διηγηθῶ κι ἐγώ μιᾶ

(μτφρ. Ἄρης Αλεξάνδρου)

Ἡρόδοτος, Ἱστορία 4.105.2

ἅπαξ τῶν Νευρῶν ἕκαστος λύκος γίνεται ἡμέρας ἑκατὸν καὶ ὀλίγας καὶ αὐτὶς ὀπίσω ἐς τὴν αὐτὴν ἀποκατίσταται. Καθένας ἀπὸ τοὺς Νευροὺς μιᾶ φορὰ κάθε χρόνο για λίγες μέρες γίνεται λύκος κι ὕστερα ἀμέσως ξαναπαίρνει τὴν πρώτη του μορφή.

Παυσανίας, Ἑλλάδος περιήγησις 8.2

Λυκάων δὲ ἐπὶ τὸν βωμὸν τοῦ Λυκαίου Διὸς βρέφος ἤνεγκεν ἀνθρώπου καὶ ἔθυσσε τὸ βρέφος καὶ ἔσπεισεν ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τὸ αἷμα, καὶ αὐτὸν αὐτίκα ἐπὶ τῇ θυσίᾳ γενέσθαι λύκον φασὶν ἀντὶ ἀνθρώπου.

Ο Λυκάων ἔφερε ἓνα βρέφος ἀνθρώπου στον βωμὸ τοῦ Λυκαίου Δία καὶ θυσίασε τὸ βρέφος καὶ ἔριξε τὸ αἷμα του στον βωμὸ, καὶ αὐτός, λένε, ἀμέσως μετὰ τῆ θυσία, ἐγίνε λύκος ἀντὶ γιὰ ἀνθρώπος.

Οβίδιος, Μεταμορφώσεις 1. 226 – 229, 236 – 239

(...) missi de gente Molossa
obsidis unius iugulum mucrone resolvit
atque ita semineces partim ferventibus artus
mollit aquis, partim subiecto torruit igni (...)
in villos abeunt vestes, in crura lacerti:
fit lupus et veteris servat vestigia formae;
canities eadem est, eadem violentia vultus,
idem oculi lucent, eadem feritatis imago est.

Πῆρε ἓναν ὄμηρο που εἶχε σταλεῖ ἀπὸ τῆ φυλὴ των Μολοσσῶν, του ἔκοψε τὸ λαιμὸ, καὶ κάποια μέρη του που ἦταν ἀκόμα ζεστὰ ἀπὸ τῆ ζωὴ, τα ἔβρασε, καὶ ἄλλα τα ἔψησε στῆ φωτιά (...). Τα ἐνδύματά του μετατρέπονται σε τρίχες, τα χέρια του σε πόδια. Μεταμορφώνεται σε λύκο, διατηρώντας ὁμως κάποια ἴχνη τῆς προηγούμενης μορφῆς του. Υπάρχουν τα ἴδια γκριζὰ μαλλιά, τὸ ἴδιο ἀγριο πρόσωπο, τα ἴδια ἀστραφτερά μάτια, ἡ ἴδια εικόνα θηριώδους ἀγριότητας.

Βιργίλιος, Eclogae 8. 95 – 98

Has herbas atque haec Ponto mihi lecta uenena
ipse dedit Moeris (nascuntur pluruma Ponto);
his ego saepe lupum fieri et se condere siluis
Moerim (...)

Ο ἴδιος ὁ Μοίρης μου ἔδωσε αὐτά τα βότανα καὶ τα δηλητήρια που μαζεύτηκαν ἀπὸ τὸν Πόντο (πολλὰ φυτρώνουν ἐκεῖ στον Πόντο). Ἐχω δεῖ συχνὰ τὸν Μοίρη, με αὐτά, νὰ μεταμορφώνεται σε λύκο καὶ νὰ κρύβεται στὸ δάσος (...)

Γαληνός, Περὶ μελαγχολίας 3

Οἱ τῇ λυκανθρωπία κατεχόμενοι νυκτὸς ἐξίασι τὰ πάντα λύκους μιμούμενοι καὶ μέχρις ἡμέρας περὶ τὰ μνήματα διατρίβουσι.

Οἱ ἀνθρώποι που κατέχονται ἀπὸ λυκανθρωπία βγαίνουν ἐξω τῆ νύχτα καὶ μιμούνται τοὺς λύκους στα πάντα καὶ περνοῦν τὴν ὥρα τοὺς στα νεκροταφεῖα μέχρι νὰ ξημερώσει.

Τίβουλλος, Ελεγείες 1.5. 53 – 57

ipsa fame stimulante furens herbasque sepulcris
quaerat et a saevis ossa relicta lupis;
currat et inguinibus nudis ululetque per urbem,
post agat e triviis aspera turba canum.
eveniet; (...)

καὶ ἡ ἴδια, τρελὴ ἀπὸ τὴν πείνα, νὰ κυνηγᾷ ἀγριόχορτα πάνω στους τάφους καὶ κόκαλα που ἔχουν ἀφήσει οἱ ἀγριοὶ λύκοι, καὶ με μέση γυμνὴ νὰ τρέχει καὶ νὰ οὐρλιάζει μέσα στὴν πόλη, καὶ μια ἀγρία ομάδα σκύλων ἀπὸ τὶς διαβάσεις νὰ τὴν κυνηγᾷ ἀπὸ πίσω.

IV. Απουλήιος, *Metamorphoses*

1.1 At ego tibi sermone isto Milesio varias fabulas conseram, auresque tuas benivolas lepido susurro permulceam, modo si papyrus Aegyptiam argutia Nilotici calami inscriptam non spreveris inspicere, figuras fortunasque hominum in alias imagines conversas et in se rursus mutuo nexu refectas **ut mireris**. Exordior.

3.24 Haec identidem asseverans summa cum trepidatione irrepit cubiculum et pyxidem depromit arcula. Quam ego amplexus ac deosculatus prius, utque mihi prosperis faveret volatibus deprecatus, abiectis prope laciniis totis, avide manus immersi et haurito plusculo cuncta corporis mei membra perfricui. Iamque alternis conatibus libratis bracchiis in avem similem gestiebam. Nec ullae plumulae nec usquam pinnulae, sed plane pili mei crassantur in setas, et cutis tenella duratur in corium, et in extimis palmulis perdito numero toti digiti coguntur in singulas ungulas, et de spinae meae termino grandis cauda procedit. Iam facies enormis et os prolixum et nares hiantes et labiae pendulae; sic et aures immodicis horripilant auctibus. Nec ullum miserae reformationis video solacium, nisi quod mihi iam nequeunti tenere Photidem natura crescebat. Ac dum salutis inopia cuncta corporis mei considerans non avem me sed asinum video...

1. Σέ-τούτες τίς μιλησιακές ιστορίες¹ αγαπητέ μου άναγνώστη, θά σου διηγηθώ μίαν όλόκληρη σειρά από διάφορα παραμύθια και θά χαϊδέψω τό εύγενικό σου αυτί μ' έναν εύχάριστο ψίθυρο – φτάνει βέβαια νά καταδεχτείς νά ρίξεις τό βλέμμα σου σέ τούτον τόν αιγυπτιακό πάπυρο, πού ή μύτη ενός καλαμιού από τό Νείλο ποταμό σκέπασε μέ γραφές – και στό έγγυώμαι, φίλε μου, πώς δέν θά πλήξεις, μά αντίθετα θά νιώσεις έκπληξη και θαυμασμό μαθαίνοντας πώς ανθρώπινα όντα άλλαξαν φύση και κατάσταση για νά πάρουν μίαν άλλη μορφή, κι έπειτα πώς άπόκτησαν ξανά τήν αρχική μορφή τους. Λοιπόν, αρχίζω.

(μτφρ. Αρ. Αϊβαλιώτη)

24. Άφοϋ έτσι δά μέ καθσύχασε, μπαίνει τρέμοντας στό δωμάτιο και βγάξει ένα κουτάκι από τό ντουλάπι. Τ' άρπαξα και τό φίλησα, εύχόμενος νά ίκανοποιήσει τήν επιθυμία πού είχα για νά πετάξω.

Γδύθηκα άμέσως, γέμισα διαστικά τά χέρια μου μέ άλοιφή κι άρχισα νά τρίβω όλο μου τό σώμα· προσπάθησα νά ίσοροπήσω τά χέρια μου για νά πάρω φόρα όπως τά πουλιά· αλλά αντί για φτερά και φτερούγες, οι τρίχες μου αρχίζουν νά χοντραίνουν σαν τρίχες ζώου, τό δέρμα μου τό τόσο λεπτό, σκληραίνει σαν πεσί, τά δάχτυλα των ποδιών μου κολλούν και σχηματίζουν γύρω τους κάτι σαν ένα παπούτσι· από τό άκρο τής σπονδυλικής μου

στήλης πετιέται μιά μακριά ουρά. Τό κεφάλι μου γίνεται πελώριο, τό στόμα μου μεγαλώνει, τά ρουθούνια μου άνοιγουν, τά χείλια μου κρεμοϋν, τά αυτιά μου παίρνουν πελώριες διαστάσεις και στολίζονται μέ όρθωμένες τριχίτσες. Ό κακόμοιρος, μή μπορώντας πιά ν' άγκαλιάσω τή Φωτίδα, δέν είχα άλλη παρηγοριά στή μεταμόρφωσή μου παρά μόνο ότι έδλεπα νά μεγαλώνουν τά γεννητικά μου μόρια.

25. Μ' αυτες τίς διευκρινήσεις, όπως θά καταλάβατε, αντί νά μεταμορφωθώ σε πουλί, έγινε γάϊδαρος.

(μτφρ. Αρ. Αϊβαλιώτη)